

Тема 1. Мова як важлива складова соціально-професійного становлення сучасного фахівця

1. Предмет і завдання курсу, його наукові основи.
2. Поняття національної та літературної мови.
3. Найістотніші ознаки та функції літературної мови.
4. Професійна мовнокомунікативна компетенція.
5. Мовні норми.
6. Виникнення і розвиток писемності у східних слов'ян.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Ділова українська мова: навч. посіб. / О. Д. Горбул, Л. І. Галузинська, Т. І. З. Ситнік, С. А. Яременко; За ред. О. Д. Горбула. – К.: Знання, 2000. – 225 с.
3. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. - Дрогобич, 1994.
4. Сучасна українська літературна мова: Підручник / за ред. М. М. Плющ. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Вища школа, 2000 – 414 с.
5. Українська мова за професійним спрямуванням : курс лекцій / Л. К. Лисак. – Краматорськ: ДДМА, 2008. – 210 с.
6. Ющук І. П. Українська мова : підручник / І. П. Ющук. – К. : Либідь, 2004. – 640 с.

1. Предмет, мета і завдання курсу

Важливою складовою частиною майбутньої діяльності, іміджу та успіху є вміння спілкуватися, адже спілкування – один з неодмінних елементів спільної діяльності людей в усіх сферах, який полягає у взаємодії, як мінімум, двох суб'єктів з метою передачі інформації, взаємо-впливу, взаємозміни. Проте мова є не лише засобом спілкування. Це також спосіб сприймання світу, відтворення його у свідомості людини.

Спілкування – це обмін інформацією, передача певної інформації однією людиною іншій. Адже життя людини – це спілкування. В усі часи завжди цінувалося вміння спілкуватися. *Одним із перших описав спілкування на території нинішньої України ще у V ст. до н.е. Геродот. Він розповідав, як наші пращури спілкувалися при світлі вогнища, розповідали казки та байки.*

Мудрі настанови щодо спілкування дав прийдешнім поколінням Володимир Мономах. У своєму «Повчанні дітям» (збереглося (без закінчення) в Лаврентіївському списку «Повісті временних літ» під 1096 р. у кількох неповних частинах) він писав, що людина повинна мати «душу чисту та непорочну, бесіду лагідну і дотримуватися слова Господнього, при сторонніх мовчати, мудрих слухати, старшим коритися, не шаленіти словом, не засуджувати мовою, небагато сміятися».

Українська мова професійного спрямування – це форма сучасної української літературної мови, специфіку якої зумовлюють особливості спілкування людей в усіх сферах суспільної діяльності.

Мета професійного спілкування – врегулювання ділових стосунків професійній сфері життя через організацію, стимул, контроль, реакцію.

Головна мета курсу – сформувати високий рівень комунікативної культури у сфері професійного спілкування в його усній та писемній формах; виробити навички практичного володіння мовою у різних видах мовленнєвої діяльності в обсязі тематики, зумовленої професійними потребами; формувати національно свідому, духовно багату мовну особистість, яка вільно володіє усіма засобами рідної мови у процесі комунікації, відзначається свідомим ставленням до мови, високою мовною компетентністю і готовністю до подальшого професійно орієнтованого навчання.

Відповідно до поставленої мети **головними завданнями курсу є:**

- здобути знання про основи професійного спілкування, його норми та правила, шляхи їх застосування;
- оволодіти особливостями української літературної мови, усним і писемним мовленням, навичками комунікативно виправданого користування засобами мови у різних життєвих ситуаціях під час створення висловлювань із дотриманням українського мовного етикету, формувати національно-мовну свідомість і духовність;
- сформувати уміння і навички використання мовних знань на практиці;
- виробити вміння сприймати мову як мистецьке явище, що має етичну й естетичну цінність;
- виховувати повагу до української літературної мови, її культури, формувати мовленнєву компетентність.

Отже, **мова професійного спрямування** – це засіб **мовного професійного спілкування**, успіх якого залежить від:

- мовця як особистості з індивідуальними якостями;
- його знання сучасної української літературної мови як основи професійного спілкування (мовна компетентність);
- уміння використовувати ці знання і втілювати інформацію у текст залежно від мети чи ситуації (комунікативні навички).

При опануванні цих засобів можна досягти поставленої мети.

2. Поняття національної та літературної мови

Національна мова – це мова, що є засобом усного й письмового спілкування нації. Національною мовою української нації є українська мова. Поняття «національна мова» охоплює загальнонародну українську мову – як літературну, так і діалекти, професійні і соціальні жаргони, суто розмовну лексику.

Вищою формою національної мови є літературна мова. На ґрунті української національної мови формується і розвивається українська літературна мова, яка існує поряд з діалектами (територіальними і соціальними), просторіччям, мовою фольклору.

Літературна мова – це унормована, регламентована, відшліфована форма існування загальнонародної мови, що обслуговує найрізноманітніші сфери суспільної діяльності людей: державні та громадські установи, пресу, художню літературу, науку, театр, освіту й побут людей. Вона вважається найвищою формою існування мови.

Поділ мови на літературну та народну означає тільки те, що ми маємо, так би мовити, мову «сиру» й оброблену майстрами. Першою пам'яткою, яка відбивала усі фонетичні (вивчають звуковий склад мови) та морфологічні (розділ граматики, в якому вивчають явища, що характеризують граматичну природу слова як граматичної одиниці мови) особливості української мови, вважають Пересопницьке Євангеліє (1556–1561 рр.). Щоправда, окремі фонетичні риси української мови виявляються у писемних пам'ятках ранішого часу, зокрема Галицько-Волинському літописі (XIII ст.) та ін.

Історично в Україні існувало два типи літературної мови: слов'яноруська як результат взаємодії старослов'янської (церковнослов'янської) і давньоруської книжної мови та староукраїнська, що розвинулася на основі книжної давньоруської мови і живого українського народного мовлення. Першу використовували переважно в конфесійній літературі, а другу, яку називали ще мова проста, руська, діалект руський, – у ділових та юридичних документах, літописах, полемічній і навіть релігійній літературі. Ця мова була державною не лише в Україні, а й Литві та Молдовському князівстві. Про це свідчать грамоти XIV-XV ст., Литовський статут. За словами І. Огієнка, «мова вкраїнська зробилась тоді державною мовою, нею вчили по школах, нею вчили по церквах, нею суд вели і нашою мовою балакали тоді і вища старшина, і в королівській палаці».

Староукраїнська мова довго перебувала під впливом давньоруської писемної традиції, яка затримувала відтворення фонетичних змін, появу нових українських слів. Значним був вплив також старослов'янської, польської, латинської, грецької, західноєвропейських мов, а з середини XVII ст. – російської мови.

3. Найістотніші ознаки та функції літературної мови

Літературна мова характеризується такими ознаками: унормованість; уніфікованість (стандартність); наддіалектність; поліфункціональність; стилістична диференціація (розвинена система стилів). Літературна мова – вироблена форма загальнонародної мови, яка має певні норми в граматиці, лексиці, вимові тощо.

Літературна мова виконує функцію обслуговування всіх сфер діяльності суспільства, а саме: 1) функціонує в державній, матеріально-виробничій, культурній, науковій сферах; 2) є мовою освіти, радіо і телебачення, преси, художньої літератури; 3) є засобом вираження національної культури, національної самосвідомості українців.

Обслуговуючи потреби суспільства, мова виконує низку функцій, серед яких:

Комунікативна функція. Суть її полягає в тому, що мова використовується для інформаційного зв'язку між членами суспільства. Ця функція є надзвичайно важливою як для суспільства, так і для самої мови: мова, якою не спілкуються, стає мертвою, народ, який втрачає свою мову, зникає.

Номінативна функція. Це функція називання. Мовні одиниці, передусім слова, служать назвами предметів, процесів, якостей, кількостей, ознак тощо. Люди упродовж віків давали назви і тому, що існує в реальному світі, і тому, що існувало в їхній уяві. Усе пізнане людиною одержує свою назву і тільки так існує в свідомості.

Експресивна функція. Мова є універсальним засобом вираження внутрішнього світу індивіда. «Заговори – і я тебе побачу» (Сократ). Кожна людина – це цілий неповторний світ. Але він прихований для інших людей. Чим досконаліше володієш мовою, тим виразніше, повніше, яскравіше повстаєш перед людьми.

Мислетворча функція. Мова є засобом формування думки – людина мислить у мовних формах. Розрізняють мислення конкретне (образнотуттєве) і понятійне. Людське мислення понятійне, це оперування поняттями, які позначені словами. Зауважимо, що думання відбувається у формах певної мови, здебільшого тієї, яку ми найкраще знаємо.

Гносеологічна функція. Мова є засобом пізнання світу. Людині, на відміну від тварини, ніколи не треба починати пізнання світу «з нуля». Досвід суспільства закодовано і зафіксовано в мові. Пізнаючи мову, людина пізнає світ, причому у баченні саме цієї мовної спільноти.

Ідентифікаційна функція. Мова є засобом спілкування тільки для тих, хто її знає. Спілкуватися за допомогою якоїсь мови можуть лише носії цієї мови. Тільки для них вона є засобом ідентифікації, ототожнення в межах певної спільноти.

Естетична функція. За допомогою цієї функції мови людина здатна сприймати красу та передавати її іншим. Учені стверджують, що мові властиві закони евфонії, милозвучності. Це може бути джерелом естетичної насолоди, що найвиразніше виявляється при сприйнятті спілкування матеріалізації мовної системи (звуків, букв, жестів, міміки, інтонацій) у певній аудиторії і в певних часових рамках ораторської та художньої, зокрема поетичної мови. Виховання відчуття краси мови – це основа всякого естетичного виховання.

Культураносна функція. Мова – носій культури. Усім відомо, що пізнати інший народ ми можемо через вивчення його мови, бо культура кожного народу зафіксована у його мові. Пропагуючи свою мову в світі. Ми пропагуємо власну культуру, тим самим збагачуючи світову культуру.

Професійна мовленнєва комунікація відбувається в межах сфери професійної взаємодії комунікантів і може протікати в усній або письмовій формах, за офіційних чи неофіційних обставин. Форми, умови спілкування, багатоаспектність професійної діяльності людей визначають варіативність форм мовленнєвої комунікації.

Українська літературна мова сформувалася на основі південносхідних (середньонадніпрянських) говорів, які раніше й ширше за інших закріпилися в художніх творах і науковій літературі. Зачинателем нової української літературної мови вважають І. П. Котляревського. Його «Енеїда» (1798 р.), «Наталка Полтавка» (1819 р.), написані на основі живого усного мовлення народу. Вони започаткували новий етап формування літературної мови. В «Енеїді» зафіксовано близько 7000 слів. Найширше, на думку вчених, представлена етнографічно-побутова лексика: назви одягу, їжі, житла, хатнього інтер'єру, сільськогосподарських знарядь, народних ігор тощо.

Основоположником сучасної української літературної мови став Тарас Шевченко, який відібрав з народної мовної скарбниці багаті лексико-фразеологічні шари, відшліфував орфоепічні й граматичні норми, поєднав її різноманітні стильові засоби (книжні, фольклорні, іншомовні елементи) в єдину чітку мовностилістичну систему. Українська мова стала придатною для вираження найскладніших думок і найтонших почуттів: Шевченко вивів українську мову на рівень високорозвинених європейських мов, відкрив перед нею необмежені перспективи подальшого розвитку. Традиції Т. Г. Шевченка продовжили розвивати у своїй творчості І. Нечуй-Левицький, П. Мирний, І. Франко, Леся Українка, Ю. Федькович, П. Грабовський, М. Коцюбинський, М. Драї-Хмара, В. Сосюра, М. Рильський, П. Тичина, М. Стельмах, О. Гончар та ін.

На 20-ті-40-ві роки XIX ст. припадають спроби граматичного вивчення української мови. **Важливу роль у процесі нормалізації української літературної мови відіграла перша граматика народної української мови О. Павловського «Грамматика малороссийского наречия» (1818 р.).**

Ідею стандартизації української літературної мови в першій половині XIX ст. культивували також автори граматик, написаних у Галичині та на Закарпатті (І. Могильницький, І. Левицький, І. Вагилевич, Й. Лозинський, Я. Головацький, М. Лучкай). На думку дослідників, «українська мова в Галичині першої половини XIX ст. була своєрідною діагностичною ознакою існування українців в умовах Габсбурзької монархії, в ім'я поступу яких мову унормували і розвивали». Закріпленню норм української літературної мови сприяла поява **1837 р. в Західній Україні збірки «Русалка Дністровая» (автори М. Шашкевич, Я. Головацький, І. Вагилевич), до якої увійшли народні пісні, оригінальні твори та переклади з сербської та чеської мов. І. Франко назвав факт появи видання «Русалки» «явищем наскрізь революційним».** Це справді був своєрідний «маніфест» відродження української мови та літератури в межах Галичини, сила якого виявлялася в мові – не книжній, штучній, а народній, подібній до тієї, якою писав Т. Шевченко.

Попри всі спроби уніфікації, єдності української літературної мови домогтися було дуже важко. На початку ХХ ст. Наддніпрянщина користувалася літературною мовою Т. Шевченка, Галичина й Буковина – галицьким варіантом, Закарпаття – «русинською» мовою. Який з цих варіантів був в офіційному вжитку? Якоюсь мірою всі три. Однак найвиразніші зразки офіційно-ділової мови були створені на Наддніпрянщині.

Діалект (від грец. *dialektos* – *розмова, говір, наріччя*) – це різновид національної мови, вживання якого обмежене територією чи соціальною групою людей. Відповідно розрізняють територіальні та соціальні діалекти.

Територіальний діалект є засобом спілкування людей, об'єднаних спільністю території, а також елементів матеріальної і духовної культури, історико-культурних традицій, самосвідомості.

Сукупність структурно близьких діалектів утворює наріччя, сукупність усіх наріч – діалектну мову, що є однією з двох основних форм (поряд з літературною) існування національної мови.

Основними наріччями української діалектної мови є:

1. Північне (східнополіський, середньополіський, західнополіський діалекти).
2. Південно-східне (середньонаддніпрянський, слобожанський, степовий діалекти).
3. Південно-західне (лемківський, надсянський, закарпатський, покутсько-буковинський, гуцульський, бойківський, наддністрянський, волинський, подільський діалекти).

Територіальні діалекти в системі національної мови – це залишки попередніх мовних формувань, які часто фіксують ті зміни, що відбулися у фонетичній, граматичній, лексичній будові на певному історичному етапі розвитку. Саме вони лягли в основу і розвинулись у самостійну національну українську мову. На захист народної мови став свого часу І. Франко, заявляючи:

Діалект, а ми його надишем
Міццю духу і огнем любови,
І нестерпний слід його запишем
Самостійно між культурні мови.

Соціальний діалект – це відгалуження загальнонародної мови, вживане в середовищі окремих соціальних, професійних, вікових та інших груп населення, має виразну корпоративно-групову форму його породження та існування. Соціально-професійна диференціація суспільства, а отже, і його мови залежить від розвитку продуктивних сил. Тому соціально-діалектні відмінності в межах національної мови зберігаються, на відміну від територіально-діалектних, які поступово нівелюються. Серед різновидів соціальних діалектів звичайно виділяють професійні та групові жаргони, аргі, різновиди утаємничених засобів спілкування.

Стиль – функціональна підсистема літературної мови, що використовується у певній сфері суспільної діяльності мовців і відповідно до цього має свої особливості добору й використання мовних засобів (лексичних, фразеологічних, граматичних, фонетичних) (табл. 1.1).

Таблиця 1.1. Функціональні стилі української мови та сфера їх застосування

Стиль	Сфера застосування
Розмовний	Засіб впливу й невимушеного спілкування, жвавого обміну думками, судженнями, оцінками, почуттями, з'ясування виробничих і побутових стосунків
Художній	Різнобічний вплив на думки й почуття людей за допомогою різноманітних зображально-виражальних засобів

Науковий	Викладення наслідків досліджень про людину, суспільство, явища природи, роз'яснення явищ, збудження інтелекту читача для їх осмислення
Офіційно-діловий	Регулювання ділових стосунків у суспільно-політичній та адміністративно-виробничій сферах діяльності
Публіцистичний	Засіб активного впливу на читача, спонукання його до діяльності, до необхідності посісти певну громадянську позицію, змінити погляди чи сформувати нові
Конфесійний*	Обслуговування релігійних потреб як однієї людини, так і всього суспільства
Епістолярний*	Ведення приватного листування
Ораторський*	Мова публічних виступів різного спрямування

Кожен зі стилів має свої характерні особливості й реалізується у властивих йому жанрах.

Жанри - різновиди текстів певного стилю, що різняться, насамперед, метою мовлення, сферою спілкування та іншими ознаками.

Проте функціональні стилі існують не окремо один від одного, у будь-якому з них переважають загальномовні, міжстильові засоби, незважаючи на те, що кожен вирізняється специфічними елементами, властивими тільки йому.

В офіційно-діловому стилі тексти мають бути змістовними, точними. Для офіційно-ділового стилю характерне використання усталених мовних зворотів, стандартних шаблонів на початку і в кінці документів, поділ на частини. У ньому закріпилося чимало специфічних термінів, традиційних форм. Цей стиль повністю позбавлений емоційності та образності. Речення чіткі, лаконічні.

Стиль законодавчих паперів значно відрізняється від канцелярського. У канцелярсько-діловій мові виразно простежується безпосередній зв'язок мови з виробничою діяльністю.

Використання термінів і усталених мовних зворотів, поділ на частини притаманні також науковому стилеві мовлення. Проте, на відміну від ділового, наукова мова послуговується як простими, так і складними реченнями, має певний елемент образності (в науково-популярному та науково-навчальному підстилях).

Саме ці два стилі - науковий та офіційно-діловий - і визначають особливості професійного мовлення та спілкування. Залежно від контексту у них дозволяється використовувати засоби й інших стилів.

4. Професійна мовнокомунікативна компетенція

Мова – це ідеальна система матеріальних одиниць (звуків, слів, моделей речень тощо), яка існує поза часом і простором. Це певний код, шифр, відомий усім представникам мовного колективу, незалежно від їх віку, статі, тембру голосу або місця проживання.

Мова і суспільство – нерозривна єдність двох явищ, пов'язаних між собою як часткове і загальне, як невід'ємна сторона й одна з обов'язкових ознак цілої суспільної системи в її безперервному функціонуванні.

Найтиповішим видом суспільства є етнічне (етнос), народ, а найтиповішою його ознакою – мова.

Українська мова – мова корінного населення України, а також українців, що проживають за її межами: у Польщі, Словаччині, Румунії, Канаді, США, Австралії та інших країнах.

Наука про мову, тобто мовознавство, або лінгвістика, виникла за кілька століть до нашої ери. Однією з найвідоміших стародавніх праць була усна граматики Паніні (IV до н. е.), в якій у 3996 коротких віршованих правилах викладено фонетику, морфологію, словотвір, етимологію й синтаксис давньоіндійської мови – санскриту.

У науці відомі три погляди на природу мови:

1) мова – явище біологічне (Прихильники першого погляду відстоювали думку, що мова закладена в біологічній природі людини, так само, як здатність бачити, їсти, спати тощо);

2) мова – явище психічне (в мовленні кожної людини відображені її психічні особливості, а в національній мові – менталітет, особливий психічний склад певної нації);

3) мова – явище соціальне (Вона виникає, щоб задовольнити потреби людського суспільства, є однією з найважливіших ознак суспільства й поза ним існувати не може. Соціальна теорія походження мови говорить про те, що мова – невід’ємна ознака людського колективу).

Будь-яка професійна діяльність потребує певних мовнокомунікативних умінь. Уже на етапі працевлаштування необхідно вміти скласти резюме, спілкуватися по телефону, писати електронні повідомлення і листи, брати участь у співбесіді, заповнювати бланки. Згодом потрібними стають уміння оформляти ділову документацію, виступати з повідомленням чи доповіддю, укладати угоди, обговорювати контракти, надавати й отримувати зворотну інформацію тощо.

Професійна комунікативна компетенція передбачає насамперед наявність професійних знань, а також загальної гуманітарної культури людини, її вміння орієнтуватися в навколишньому світі, вмінь і навичок спілкування. Тобто вона формується на основі комунікативної компетенції.

Комунікативна компетенція (лат. сотрегелз – належний, відповідний) – сукупність знань про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, а також уміння їх ефективного застосування у конкретному спілкуванні в ролі адресанта і адресата. *Комунікативна компетенція передбачає володіння мовленнєвими уміннями й навичками, необхідними для спілкування, сукупність знань про норми й правила ведення природної комунікації.*

Важливим складником комунікативної компетенції є мовна та мовленнєва компетенція.

Мовна компетенція (лат. сотреієпз – належний, відповідний) – знання учасниками комунікації норм і правил сучасної літературної мови і вміле використання їх у продукуванні висловлювань.

Мовна компетенція складається з лексичної, граматичної, семантичної, фонологічної, орфографічної, орфоепічної та пунктуаційної компетенцій.

Мовленнєва компетенція – загальне коло питань мовленнєвої діяльності, що передбачає наявність відповідних знань, умінь, досвіду, а мовленнєва компетентність – конкретна мовленнєва обізнаність особистості (індивіда), специфічна за родом діяльності.

Мовленнєва компетенція, спираючись на мовну компетенцію, включає систему мовленнєвих умінь (вести діалог, сприймати, відтворювати та створювати усні й писемні монологічні й діалогічні висловлювання різних видів, типів, стилів і жанрів) і навичок користування усною і писемною літературною мовою, багатством її виражальних засобів залежно від мети висловлювання та сфери суспільного життя. Мовленнєва ж компетентність окреслює загальне коло комунікативних умінь і навичок та є однією з найважливіших передумов розумового розвитку людини, успішного засвоєння нею основ наук. Її завдання полягає в тому, щоб збагачувати словник фахівця, сформувати в нього вміння точно й правильно висловлювати свої думки ясно, просто, послідовно, логічно, виразно й переконливо, зрозуміло не тільки для нього самого, а й для інших.

Формування професійної мовнокомунікативної компетенції передбачає:

- глибокі професійні знання і оволодіння понятійно-категоріальним апаратом певної професійної сфери та відповідною системою термінів;
- досконале володіння сучасною українською літературною мовою;
- вміле професійне використання мовних стилів і жанрів відповідно до місця, часу, обставин, статусно-рольових характеристик партнера (партнерів);
- знання етикетних мовних формул і вміння ними користуватися у професійному спілкуванні;
- уміння працювати з різними типами текстів;
- орієнтування у потоці різноманітної та різнотипної інформації українською мовою на різних каналах її передавання;
- вміння знаходити, вибирати, сприймати, аналізувати та використовувати інформацію профільного спрямування;
- володіння інтерактивним спілкуванням, характерною ознакою якого є необхідність миттєвої відповідної реакції на повідомлення чи інформацію, що знаходиться в контексті попередніх повідомлень;
- володіння основами риторичних знань і вмінь;
- уміння оцінювати комунікативну ситуацію швидко і на високому професійному рівні приймати рішення та планувати комунікативні дії.

Отже, професійна мовнокомунікативна компетенція особистості є показником сформованості системи професійних знань, комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури, інтегральних показників культури мовлення, необхідних для якісної професійної діяльності. Сформувати професійну мовнокомунікативну компетенцію покликана сучасна система освіти. Важливу роль у цьому процесі відіграє розділ «Культура української фахової мови».

5. Норми мови

Норма літературної мови – це сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, закріплених у процесі суспільної комунікації.

Розрізняють такі мовні норми:

- 1) орфоепічні - регулюють правильну вимову звуків, наголошення слів;
- 2) лексичні - встановлюють правила слововживання;
- 3) граматичні - передбачають правильне вживання граматичних форм слів, усталену побудову словосполучень, речень;
- 4) стилістичні - визначають вживання мовних засобів відповідно до стилю мовлення;
- 5) орфографічні - охоплюють правила написання слів та їхніх частин;
- 6) пунктуаційні - регулюють вживання розділових знаків (табл. 1.2).

Мовні норми найповніше й у певній системі зафіксовані у правописі, словниках, довідниках, підручниках і посібниках із української мови.

Таблиця 1.2. Сукупність норм української літературної мови

Норми літературної мови	Регулюють правильність	Приклади
Орфоепічні	вимови звуків, звукосполучень, наголошення слів	[ве"дец':а], [шчи'йти], [ноушу], [к'іхт'і], позаочі, добродій

Орфографічні	написання слів	Пів'яблука, пів-Європи. бринь_чати, деренчати
Лексичні	вживання слів у властивих їм значеннях, правильне подання слів	Будь-яке питання (а не любє), випрасував (а не погладив) одяг, наступна (а не слідуюча) зупинка
Граматичні	творення слів, уживання форм слів, побудови слів і речень	По містах і селах (а не по містам і селам), згідно з наказом, відповідно до наказу (а не згідно до..., відповідно з), найбільший (а не самий найбільший)
Стилістичні	використання мовних засобів, властивих лише певному стилеві	Серед проблем, якими займається колектив, чільне місце посідає... (а не займає)
Пунктуаційні	вживання розділових знаків	Це* може* й так*, а може й ні.

6. Виникнення і розвиток писемності у східних слов'ян

Писемність у східних слов'ян виникла ще до утворення давньоруської держави. Письмо, як допоміжний засіб спілкування людей між собою, виникло з потреб суспільства і розвивалося разом з ним. Історія письма нерозривно зв'язана з історією мови. Історично письмо пройшло декілька етапів розвитку.

У слов'ян було дві азбуки – кирилиця і глаголиця.

У зв'язку з офіційним прийняттям Київською Руссю в X ст. християнства на території східних слов'ян набула великого поширення кирилиця, що була упорядкована на зразок уставного письма в другій половині IX ст. в Болгарії і пристосована для передачі на письмі звуків старослов'янської мови. Поступово кирилиця стала у східних слов'ян єдиною азбукою як для старослов'янської, так і для давньоруської літературної мови.

Як у південних, так і в східних слов'ян кириличне письмо пройшло такі три етапи у своєму розвитку: устав, півустав, скоропис.

Устав - це повільне і урочисте письмо: букви майже прямокутні, однотипні, старанно виведені, одна від одної на однаковій віддалі, між собою не з'єднані. Устав характеризує епоху, коли писемність мала переважно церковний характер. Саме цим і пояснюються його зовнішні риси: чіткий архітектурний характер ліній і незначна кількість скорочень.

Устав старіших давньоруських рукописних пам'яток не є копіюванням старослов'янського письма. Уставом писали приблизно до кінця ХІV ст.

Півустав. У зв'язку з широким вживанням письма в побутових потребах з другої половини ХІV ст. застосовується півуставне письмо. У півустанові букви менші проти уставних, лінії букв менш точні, не завжди прямі, часто похилені вправо, вужчі, витягнені, нерідко деякі букви виносяться над рядок.

Півустав характеризує епоху, коли писемність стала надбанням широких мас населення. Зі зростанням попиту на книги півустанов користувалися як переписувачі, так і перші друкарі. У півустанові поєднується зручність письма і виразність висловлювання.

Одночасно з півустанов розвивався і скоропис. Скорописне письмо було розраховане на швидкість написання, а не на збереження і правильності букв. У скорописному письмі букви дрібніші, іноді прикрашаються різними додатковими лініями, закрутками, хвостиками.

Скоропис характеризує епоху, коли письмо вже стало надбанням широких мас народу і почало використовуватися не лише для потреб вищої культури, а й для потреб у міжнародних і правових стосунках, у державному управлінні і для особистих потреб у приватному листуванні.

Кирилиця в трьох стилях (устав, півустав, скоропис) проіснувала без особливих змін до початку XVIII ст. Лише деякі букви у зв'язку зі змінами у звуковій системі української мови стали позначати інші звуки. Наприклад моментальне г передавалось то буквосполученням кг (кгрунт), то латинським g, а з 1591 р. – буквою ģ.

На початку XVIII ст. Петром I була здійснена реформа письма. Кириличне письмо замінено новим типом письма - гражданкою (гражданським алфавітом). Гражданка являє собою новий шрифт, в якому буквам надано простішого, округлішого накреслення, близького до латиниці. Деяких змін зазнав і алфавіт. З алфавіту (півустава) було вилючено діакритичні (нарядкові) знаки (титло, ерики, оксії, наголос тощо), було знято вісім рідко вживаних букв: юси великий і малий, зело, кси, пси, і з крапкою, омега, іжиця і введено нову букву - Є. Цією спрощеною азбукою почали друкувати книги цивільного змісту, тому вона і дістала назву гражданської азбуки. А кирилиця залишалася тільки в церковному вжитку.

На початку XVIII ст. з'явилися книги, надруковані гражданською азбукою, і нове гражданське письмо стало загальноживаним у Росії. У XIX ст. гражданку перейняли болгарі і серби.

У процесі історичного розвитку в кожній із східнослов'янських мов з'явилися нові відмінності у морфологічній структурі і фонетичній системі. Тож виникли і певні відмінності у правописі російської, української і білоруської мов.

1818-го р. вийшла перша у XIX ст. українська граматика, автор Олександр Павловський. Він перший звернув увагу на багатство української мови. Правопис О. Павловського відіграв позитивну роль, хоч і приживався досить повільно в силу міцних традицій попередніх віків.

В українському письмі також використовуються так звані неалфавітні знаки (ідеографічні засоби - хімічні формули, математичні умовні знаки, арифметичні тощо). Важливе місце займають цифрові знаки: арабські і рідше - римські. Вони переважно вживаються у науково-технічній мові.

Найбільш досконалою системою цифр є арабська (була створена в Індії близько V ст., в Європу занесли араби, тому й має таку назву). Цією системою цифр ми слугуємося і тепер.

До початку XIX ст. існувала слов'янсько-кирилична система цифр, що слугувала нашим предкам. Вона запозичена з грецького письма. У ній 27 літер кириличного алфавіту, які мали ще й цифрове значення. Кожна літера вживалася у цифровому значенні і над нею ставився знак титло (~), що слугував також на позначення скорочених слів.

До окремого виду письма належать: стенографія - система знаків швидкісного запису; ноти - система графічних знаків для запису музики.

Сучасна українська абетка (алфавіт, азбука) створена на основі старослов'янської кирилиці. Вона має 33 літери. На письмі вживається апостроф ('), ставиться знак наголосу ('), а також - м'який знак (ь).

В українську абетку повернуто літеру (ґ), що була вилючена раніше з мовного вжитку. Вона зустрічається у небагатьох власне українських і давньозапозичених словах. Наприклад: ґрунт, обґрунтувати, танок, ґлей, ґноття, ґерлига, ґешефт, талатан, тава, тав'ячий, ґречний, ґердан, ґестка, таблі, ґедзь, ґазда, ґляганка, ґеліт.

Вивченням мови займається лінгвістика (чи мовознавство). Ця наука вивчає мову з погляду її походження, розвитку, функціонування в суспільстві.

Наука про мову поділяється на інші науки (залежно від того, які складові частини структури мови та в якому аспекті вивчаються). Серед них такі:

- фонетика - наука про звукову сторону мови;
- семантика - наука про значення мовних одиниць;
- лексикологія - наука про словниковий склад мови;
- дериватологія - наука про способи творення нових слів;

- **морфологія** - наука про будову та граматичні форми слів;
- **синтаксис** - наука про сполучуваність слів, словосполучення та речення;
- **стилістика** - наука про стилі мови та їх функціонування;
- **семіотика** - наука про знаки та системи знаків.

Мова наша живе, незважаючи на заборони і переслідування впродовж десятиліть і століть:

1720 – указ Петра I про заборону книгодрукування українською мовою;
 1754 – указ Катерини II - заборона викладання українською мовою в Києво-Могилянській академії;
 1769 – синод дає розпорядження відібрати українські тексти з писаних церковних книг, вилучити букварі з тих закладів, які їх мали;
 1775 – ліквідація Запорозької Січі, яка була фундатором і опорою Києво-Могилянської академії;
 1811 – закриття Києво-Могилянської академії. На той час Україна мала 24 друкарні, Росія – 2;
 1817 – постанова про викладання в школах Західної України лише польською мовою;
 1863 – Валуєвський циркуляр про заборону випуску книг українською мовою;
 1876 – указ царя про заборону ввезення українських книжок;
 1884 – закрито всі українські театри;
 1895 – заборона української дитячої книжки;
 1908 – блокується вся українська наука і культура, але за вимогою відомих учених (Фортунатова, Шахматова, Вернадського) з 1905–1914 рр. було дозволено випускати українські газети;
 1914 – указ Миколи II про скасування української преси;
 1925 – Пленум ЦК КПРС про «українізацію», але з 1929 р.
 (з приходом до влади Кагановича) починається нове гоніння на все українське;
 1938 – постанова Сталіна про обов'язкове вивчення російської мови, ця постанова підрубувала коріння національним мовам;
 1978 – постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «О мерах по дальнейшему совершенствованию изучения и преподавания русского языка в союзных республиках»;
 1981 – російську мову вивчали у дошкільних закладах і в школах

Людська мова у ролі спілкування має універсальний характер: нею можна передавати все те, що виражається іншими сигналами, системами знаків, наприклад, мімікою, жестами, морськими чи дорожніми знаками; разом з тим, жоден із цих засобів спілкування не може конкурувати з мовою щодо повноти, чіткості й обсягу передаваної інформації. Кожен елемент мови має свою значимість лише в єдності та взаємозв'язку з іншими елементами. Головними структурними елементами мови є звуковий склад, лексика, граматичні форми.

Мова – головне знаряддя соціалізації, тобто перетворення біологічної істоти в соціальну, у члена певного суспільства, тому закономірною є теза про те, що мова є засобом творення людини як члена соціуму. Не дивно, що на сторінках преси саме сьогодні так часто розглядаються мовні проблеми. Вони, до речі, мають широкий вихід у соціальну, економічну, політичну, науково-технічну, культурологічну та інші сфери життя окремої особи і суспільства в цілому, і, як наслідок, наявність низки наук про мову як складний феномен.

Насамперед в інтересах мови наука намагається розглянути феномен мови з найрізноманітніших сторін. Кошти, вкладені у вивчення мови, за короткий час сторицею повертаються суспільству дивідентами у вигляді здобутків науково-технічного прогресу, зміцнення соціальної і національної злагоди, підвищення культури, духовності, освітнього рівня і матеріального добробуту народу.